

sko zvezan z zemljo in Dalmacija je bila kot avstrijska kronovina samo pri-
vesek brez vezi s habsburško monarhijo.

Vzhodne primorske dežele so bile večinoma politično pasivne in so
vselej pritezale nase močnejše politične vplive, kadar so slabele domače po-
litične sile. Tako so prihajale v Primorje sile iz zaledja, od zapada, prihajale
so domače in tuje sile, sosedne ali iz daljnjih krajev. Nekateri teh vplivov
so bili le bežni, a splošno dokazujejo, da je bila vzhodni obali le redkokdaj
dana možnost mirnega razvoja.

Izvezemši skandinavske države, Nizozemsko, Švico, Portugalsko, Poljsko
in baltiške države so se vsi evropski narodi udeleževali boja za Jadran. To
je oni del Evrope, za katerega so se vršili najštevilnejši in najdalgotrajnejši
boji. V tem tiči tudi vzrok, da smatramo še danes priglašanje tujih poli-
tičnih zahtev na vzhodno obalo za skoraj samo po sebi umevno.

Vsi tuji osvojevalci in državotvorci, ki so si izbrali vzhodno obalo za
prizorišče svoje delavnosti, so porabili neprimerno mnogo moči in časa, pred-
no so si deželo osvojili in jo obdržali, to tudi tedaj, če so se domačini
borili brez zaveznikov. Polagoma so se v teh bojih izčrpale moči in sile
tujcev.

Nikdar ni bilo mogoče plemensko zatreti domačega ljudstva, ki se je
vselej zopet uveljavilo. Dalmacija — najvažnejša dežela ob Jadranskem
morju — je klasična priča, da je nadvlada tujcev, ki so bili za izvedbo svojih
ciljev dobro pripravljeni in ki so jim nudile še posebne ugodnosti, geo-
grafska lega, politična šibkost, notranja razcepljenost in materialna odvis-
nost prizadete dežele, končala na ta način, da so bile tuje sestavine čisto
izločene že po dveh generacijah.

Deveto poglavje razpravlja o albanskem vprašanju, zlasti o
italijanski politiki v Albaniji. März ugotavlja, da so se med Albanci že
ohladile simpatije za Italijo in da prihaja nova generacija, ki si želi neod-
visnosti brez italijanskega jerobstva. Tudi albansko vprašanje vzbuja boja-
zen, da se baš tu ustvarja možnost za bodoče konflikte. Kratko deseto
poglavje govori o vojaških zadevah, o vojni mornarici obeh držav in vo-
jaški premoči Italije. — (Konec.)

Av. g. Pirjevec.

Arhitektura

O mobiljarju

Prevod je narejen po predavanju, ki ga je imel Le Corbusier v Buenos-
Ayresu 19. X. 1929. v krožku „Les Amis des Arts“.

Celo predavanje se, kakor celotno L. C. literarno delo sploh, nanaša pač
na francoske razmere v arhitekturi, vendar bo pozoren in misleč bravec prav
lahko vse ono, kar L. C. graja, zasledil v naših prilikah. Zato naj bravca ne
moti, če vzame L. C., kot značilno mentaliteto nesodobnega pojmovanja po-
hištva, ravno mentaliteto „kraljev“, recimo Ludvika XIV.; češ: pri nas mo-
biljarja v tem stilu sploh ne poznamo.

Če gre za takó čist obračun pri presoji mobiljarja v njegovem bistvu,
je pač vseeno, ali nasproti sodobnemu pojmovanju postaviš mentaliteto Lud-
vika XIV.; ali pa neke vrste prefinjeni barok ter nabrekli Biedermayer, oba
oblečena v „sodobno“ blestečo, eksotično obleko tehnično pogosto pomanj-
kljivo rabljenih furnirjev (primer: počez furnirane noge pri pohištvu itd.)
kot ga najdete pri nas.

Prevod:

Kaj je mobiljar? „Sredstvo, s katerim pokažemo svojo družabno pozicijo.“ To je točneje povedano, mentaliteta kralja Ludvika XIV. Ali naj bomo Ludviki XIV.? Mnogo jih je takih. A najsí je na milijone Ludvikov XIV., med njimi ni več „sončnega kralja“ z njegovim velikim duhom.

Bodimo torej rajši „sončni kralji“.

Mobiljar: delovne in jedilne mize,
delovni in jedilni stoli,
foteji različnih oblik za raznovrsten odpočitek
ter shrambe, predalniki (ne rečem omare, kajti omara pomeni
toliko kot „moiument“. Op. prev.), kjer hranimo in uvrščamo
svoje stvari.

Mobiljar je orodje in tudi služabnik, mobiljar služi našim potrebam. Naše potrebe so vsakodnevne, redne, vedno iste. Mobiljar naj torej zadosti tem stalnim dnevnim in rednim opravilom.

Vsi opravljamo sleherni dan, vse svoje življenje ob istih urah, enake posle in imamo enake potrebe.

Ne bo torej težko najti orodja — mobiljarja, ki bo ustrezalo tem našim poslom in potrebam.

Napredek, ki nam je prinesel novih možnosti: jekleno cev, gibko pločevino, avtogeno varjenje itd., pa nam nudi neizmerno boljših in izdatnejših izdelkov tega orodja-mobiljarja, kot smo jih imeli doslej.

Interjer v naših domovih ne bo več podoben interjerjem na dvoru Ludvika XIV.

* * *

Smo človeških potreb in imamo vsi prilično isto število udov, sličnih po obliki in razsežnosti, če obstojajo glede na razsežnost razlike, je lahko najti srednje mere,

žitje,
potrebe,
predmeti,
dimenzije
so ustaljeni (standartne).

Vprašanje standarta je staro kot svet in je določilo obliko dosedanjim civilizacijam.

Tudi vprašanje sodobnega standarta je kljub motnemu XIX. stol. zelo napredovalo.

Ves svet se je sporazumel glede oblike pisarniškega papirja. Vsa svetovna industrija pisarniškega mobiljarja se ravna po tej enotni ustaljeni meri papirja.

Duh naše dobe (mašinske dobe) se je domislil: kar velja za avto, veljaj tudi za pisarniški mobiljar. Nastala je revolucija. Zaprle so se delavnice umetnih mizarjev in v drugih mestnih delih se je pojavila industrija za jekleno pohištvo.

Zavladala je točnost v izvedbi, izdatnost v uporabi in čistost v liniji in obliki.

Vprašajte bankirja, ali je ponosen na svoje uradne prostore!

Zelo je ponosen!

Ko pa se vrne domov, ne dela, ne stvarja. Zdaj lahko trati in troši svoj čas. Nič mu ni mar če biča in kvari svoje živce. Zdaj je v letargiji, nobe-

nega tekmecca nima — razen kakega Ludvika XIV., ki bi bil pa prav rad celo Ludvik XV., če bi mu to pripomoglo do višje stopnje duševne nadutosti.

Če narišem tloris in v njem razpored pohištva tradicionalne sobe (po možnosti „radi simetrije in osi“ v vsaki steni po eno okno ali vrata), vidim tole: Velika kredenca in komoda, obe „v stilu“, dopuščata le slabo uporabo svoje notranjosti. Z njima izgubiš čas in prostor. Velike mobilje, ki so bile v času gradov razumljive, so v sodobnem stanovanju nemogoče.

Zdaj narišem v prerezu in tlorisu sodobno urejen stanovanjski prostor. Dolgo okno ter v stenah shrambe s predali in predeli. Pri tem sem pridobil veliko prostora. Cirkulacija je ugodna, gibi so točni in urni, opravljanje predalov in predelov samodelno.

To so vsakodnevne prištedene minute.

Dragocene minute!

Trdim, da obstoji mobiljar, razen iz stolov, postelj in miz, le iz shramb s predali in predeli.

Večinoma vidiš „stilne“ omare zgrešenih mer in slabo uporabne.

To potrato obsojam.

Hočem pa dognati, komu pravzaprav služijo te shrambe (omare). Lahko se bom prepričal, da je mogoče z industrijsko obdelavo lesa in kovine izdelovati precizne in čudovito delujoče predalnike in predelnike, ki so svoji bodoči vsebini ustrezno dimenzionirani.

Vse to me bo privedlo do spoznanja, da je mobiljar, kakršnega izvršujejo umetni pohištveni mizarji in ga potem razpečavajo trgovci, zelo slabo uporaben in kot tak velika ovira v domačnosti, prav posebno pa še zaradi svojih velikih dimenzij, ki silijo človeka, da si izbere večje stanovanje, kot mu je potrebno.

Skratka. Tak in sličen mobiljar ima samo še estetičen namen.

Če pa predmet za uporabo ne služi več svojemu namenu, če služi le še estetiki, postane parasit in treba ga je zavrči.

V naslednjem bomo videli, kje je najti estetičnih oblik, ki nam bodo ugajale; poiskali bomo to, kar bo napolnilo srce in zbudilo tenkočutje v sodobnem človeku.

* * *

Bodimo jasni:

polica s kozarci,

„ s krožniki, skledami itd.,

„ s steklenkami itd.,

ter predali s predeli za pribor.

S tem je poglavje o jedilnem orodju zaključeno.

Politični pregled

Pravi obraz nemškega nacionalnega socializma. — V letošnji februarški številki znane francoske revije „Nouvelle Revue Française“ je Lev Trocki objavil članek z naslovom: „Kaj je nacionalni socializem?“, v katerem je z ostro logiko, bistrim opazovanjem in velikim znanjem strgal nacionalnemu socializmu krinko z obraza ter ga pokazal v vsej goloti kot skrajno posledico imperialističnega kapitalizma. Danes, ko je minilo leto dni po nacionalno socialistični „revoluciji“ v Nemčiji, je pač za zmerom zatonila bajka o zdravi socialni rešitvi, ki naj bi jo svetu prinesel Hitler. Hitler je s svojimi naciji

na vladi le nov in, mislimo, brezdvomen dokaz, da je fašizem kjerkoli v Evropi le organiziranje malomeščanstva velekapitalističnemu imperializmu v prid. Trockij sodi o Hitlerjevem nacionalnem socializmu takole:

„... Nagla rast predvojnega nemškega kapitalizma nikakor ni pomenila kratkomalo uničenja vmesnih slojev; ta kapitalizem je sicer upropastil nekatere plasti malomeščanstva, je pa zato ustvaril nove: rokodelce in prodajalce na drobno okoli tovarn, tehnike in uradnike pa v tovarnah samih. Res so se ti vmesni sloji ohranili pri življenju in se številčno celo pomnožili (staro in novo malomeščanstvo tvori približno polovico nemškega naroda), zato pa so izgubili zadnjo senco neodvisnosti; životarili so na periferiji težke industrije in bančnega sistema ter se hranili z drobtinicami z mize monopoliziranih trustov in kartelov ter z duhovno miloščino svojih poklicnih teoretikov in politikov.

Poraz je z visokim zidom zgradil pot nemškemu imperializmu. Zunanja dinamičnost se je spremenila v notranjo. Vojna se je spremenila v revolucijo. Socialna demokracija, ki je pomagala Hohenzollerncem, da so vojno pritirali do tragičnega konca, ni dovolila proletariatu, da bi bil izvedel revolucijo do kraja. Štirinajst let ni weimarska demokracija delala drugega, nego se opravičevala, da je na svetu. Komunistična stranka je pozivala delavce k novi revoluciji, a se je pokazala nesposobno za vodstvo. Nemški proletariati je taval skozi vse vojne prigode, potem pa preko revolucije, parlamentarizma in lažnega boljšeizma. Hkratu, ko so se stare meščanske stranke do dna izčrpale, je bila tudi dinamična moč delavskega razreda spodrezana in načeta.

Povojni kaos je težko zadel delavce, a nič manj težko rokodelcev, trgovcev in uradnikov. Propadanje srednjih slojev ni pomenilo njihove proletariacije, ker je proletariati sam rodil ogromno armado kronično brezposelnih. Uboštvo malomeščanstva, ki so ga le za silo prikrivale kravate in nogavice iz umetne svile, je zglodalo vsa uradna verovanja, pred vsem pa doktrino o demokratskem parlamentarizmu.

Veliko število strank, hladna vročica volitev, neprestano menjavanje ministrstev, vse to je še zapletlo socialno krizo s kaleidoskopom jalovih političnih kombinacij. V tem ovzdušju, prenapetem od vojne, poraza, reparacij, inflacije, zasedbe Poruhrja, krize, bede in obupa, se je malomeščanstvo postavilo po robu vsem starim strankam, ki so ga varale. Srd malih posestnikov, ki so zabredli v propast, njihovih akademsko izobraženih sinov brez služb in njihovih hčera brez dote in ženinov, je zahteval red in železne roke.

Zastavo narodnega socializma so dvignili ljudje, ki so prihajali iz srednjih in nižjih poveljniških vrst bivše cesarske armade. Z odlikovanji pokritim častnikom in podčastnikom ni hotelo v glavo, da bi njihovo junaštvo in trpljenje bilo zaman in domovini brez haska; še bolj pa se jim je upiralo, da bi jim ne dajalo nobenih pravic na posebno hvaležnost in priznanje. Odtod njihovo sovraštvo do revolucije in proletariata. Hkratu pa jim tudi ni bilo prav, da bi jih bankirji, industrijci in ministri potiskali na skromna, podrejena mesta blagajnikov, inženjerjev, poštnih uradnikov in učiteljev. Odtod njihov socializem. Ob Yzeri in pod Verdunom so se privadili žrtvovati same sebe in druge; privadili so se ukazovanju, ki je imponiralo malomeščanom v zaledju. Tako so ti ljudje postali vodniki.

V pričetku svoje politične kariere se je Hitler odlikoval nemara samo po nekoliko živahnejšem temperamentu, po močnejšem glasu in umski po-

vprečnosti, ki je bila sama sebe bolj gotova. V gibanje ni prinesel drugega programa nego žejo po maščevanju, ki grudi užaljenega in razočaranega vojščaka. Hitler je začel s psovkami in tožbami proti versailleskemu miru, proti draginji, proti pomanjkanju spoštovanja do hrabrih podčastnikov, proti spletkam časnikaarjev in bankirjev Mojzesove vere. Dežela je premogla več kot dovolj upropaščenih ljudi, ljudi, ki so se utapljali, ljudi z brazgotinami in še svežimi črnjavkami in podplutbami. Vsakdo izmed njih je hotel tolči s pestjo po mizi. Hitler je znal tolči bolje kakor kdorsibodi drugi. Res je, da ni vedel, kako odpomoči zlu. A njegove izjave so donele zdaj kot povelje, zdaj kot prošnja kruti usodi. Kakor brezupni bolniki se tudi obsojeni sloji ne naveličajo neprestano izpreminjati svojih tožba in poslušati tolažb vseh vrst in baž. Vsi Hitlerjevi govori so bili temu ustrezno prirejeni. Brezoblična sentimentalnost, pomanjkanje miselske discipline, nevednost, ki se druží s pisanim štivom — vse te pomanjkljivosti so se spremenile v odlike. Omogočale so Hitlerju, da je v bisagi nacionalnega socializma združil vsa najraznejša nezadovoljstva ter vodil množico tja, kamor ga je sama gonila. Od teh začetnih improvizacij je agitatorju obtičalo v spominu le to, kar je vzbudilo odobravanje. Njegove politične misli so bile plod govorniške akustike. Tako so se izcimila gesla. Tako se je počasi ustalil program. Tako se je iz brezoblične snovi izoblikoval „Führer“.

Grmade, na katerih gori brezbožna marksistična literatura, živo osvetljujejo razredni značaj nacionalnega socializma. Dokler so naciji delovali kot stranka in ne kot državna oblast, skoro niso našli dostopa v delavske vrste. Z druge strani pa tudi velemeščanstvo, celo ono, ki je Hitlerja podpiralo z denarjem, ni imelo njegove stranke za svojo. Narodni „preporod“ se je docela opiral na srednje sloje, na ta najbolj nazadnjaški del naroda, na to najtežje breme zgodovine. Politična umetnost pa je bila v tem, kako zvariti malomeščanstvo v skupnem sovraštvu proti proletariatu. Kaj je treba ukreniti, da se bodo stvari obrnile na bolje? Predvsem streti vse tiste, ki so pod vami, ki so spodaj. Malomeščanstvo je brez moči pred velekapitalom, pa upa, da si bo pridobilo socialni ugled, če bo strlo delavstvo...

Malomeščan je sovražen ideji razvoja, kajti razvoj deluje neizogibno proti njemu: napredek mu ni prinesel drugega nego dolgov, ki jih ne more plačati. Nacionalni socializem ne zavrača le marksizma, ampak tudi darvinizem. Naciji preklinjajo materializem, kajti zmage, ki jih tehnika slavi nad naravo, pomenijo zmago velekapitala nad malim kapitalom. Vodniki gibanja odpravljajo „intelektualizem“, a ne odpravljajo ga toliko zato, ker so njihovi lastni razumi drugo- ali tretjeverstni, marveč predvsem zato, ker njihova zgodovinska vloga ne dopušča, da bi izvedli katerokoli misel do kraja. Malomeščan potrebuje višje instance, ki naj bo vzvišena nad materijo in zgodovino, instance, ki naj bo dobro in varno zaklonjena pred konkurenco, inflacijo, krizo in dražbo. Evoluciji, materialistični zamisli, racionalizmu — dvajsetemu, devetnajstemu in osemnajstemu stoletju — stavi nasproti nacionalni idealizem kot vir heroičnega navdahnjenja. Narod je po Hitlerjevi zamisli mitološka senca, ki jo meče malomeščanstvo samo, je patetičen delirij, ki mu kaže njegovo tisočletno kraljestvo na zemlji.

Da bi dvignili narod nad zgodovino, mu pomagajo z raso. Zgodovino presojujejo kot emanacijo rase. Lastnosti rase so neizmenljive od premenljivih socialnih razmer. S tem, da nacionalni socializem zavrača ekonomsko zamisel

kot manjvredno, pade še za stopnjo nižje: z ekonomskega materializma zdrkne v zoološki materializem. — — —

Program, ki je z njim prišel na vlado nacionalni socializem, je na žalost kaj podoben „židovskim bazarjem“ kje v provinci. Vso mogočo ropotijo najdete v njem, cene so nizke, kvaliteta še nižja: v njem najdete spomine na srečne čase svobodne konkurence in medlo zahtevo po ustaljenosti v kaste porazdeljene družbe; potem upe v preporek kolonialnega imperija in sanje o avtarkiji; nadalje puhlice, da se bo rimsko pravo prelevilo v staro germansko pravdo, pa poskuse ameriškega moratorija; pa še zavistno sovražnost proti neenakosti, ki se kaže v obliki vile in avtomobila, in živalski strah pred enakostjo, ki si nadeva obliko delavca s čepico in brez ovratnika; in naposled še besnost nacionalizma in njegov strah pred svetovnim upnikom... vse umazanije mednarodne politične misli so pomagale napolniti umsko zakladnico novega germanskega mesianizma.

Fašizem je dvignil v politiko najpropalejše plasti človeške družbe. Ne samo po kmečkih bajtah, marveč tudi v mestnih nebotičnikih živita danes poleg XX. stoletja tudi še X. in XIII. vek. Tisoči in milijoni uporabljajo danes električni tok, hkratu pa verujejo v čarobno moč kretenj in urokov. Rimski papež razširja po radiju čudež spremembe vode v vino. Kinematografske zvezdnice zahajajo k vedeževalkam. Letalci, ki upravljajo čudovite mehanizme, ki jih je ustvaril človeški duh, nosijo pod sweatrom amulete. Kakšne neizčrpne zaloge temin, nevednosti in divjaštva: obup jih je postavil pokoncu, fašizem jim je dal zastavo. Vse, kar bi bilo v normalnem razvoju družbe zavrženo iz narodovega organizma v podobi izmečkov kulture, je sedaj bruhalo skozi usta: kapitalistična civilizacija bljuje neprebavljeno barbarstvo. Tak je obraz nacionalnega socializma. — — —

Program malomeščanskih iluzij ni odpravljen; le iz stvarnosti se je umaknil in razblinil v razna obredna dejanja. Izenačenje vseh socialnih razredov se je skrčilo napol v simbolizem obveznega dela in v konfisciranje prvega maja, delavskega praznika, „Ijudstvu v prid“. Gotica naj zmaga proti latinici, kar naj simbolično znači, da se je Nemčija otrsela jarma svetovnega trga. Odvisnost od mednarodnih bankirjev in židov se ni zmanjšala niti za las; pač pa je prepovedano klati živali po talmudskem obredu. Če je peklo tlakovano s samimi dobrimi sklepi, so pota Tretjega cesarstva tlakovana s samimi simboli.

Nacionalni socializem je reduciral program malomeščanskih iluzij v same birokratske maškarade; zato pa se dviga nad narod v najhujši obliki imperializma. Upanje, da bi se Hitlerjeva vlada utegnila danes ali jutri zrušiti kot žrtev svoje lastne notranje slabosti in puhlosti, je docela prazno. Da so naciji prišli na vlado, jim je bil potreben program; zdaj, ko je Hitler na vladi, mu še na misel ne pride, da bi program izvedel. Njegovo nalogo mu določa monopolizirani kapital. Prisilno osredotočenje vseh narodnih virov in sredstev v interesu imperializma (in to je resnično zgodovinsko poslanstvo fašistične diktature) pomeni pripravo na vojno; in to pripravljanje na vojno zopet ne trpi najmanjšega notranjega odpora, marveč vodi do še hujšega mehaničnega osredotočenja vse oblasti. Fašizma ni mogoče niti presnovati niti zlepa odpraviti. Samo strmoglaviti ga je mogoče. Politični tok nacijev vodi nujno do alternative: ali vojna ali revolucija.“

S. L.